

ИККИНЧИ ЖАҲОН УРУШИ ЙИЛЛАРИДА ЎЗБЕКИСТОН МИЛИЦИЯ ХОДИМЛАРИ ЖИНОЯТЧИЛИККА ҚАРШИ КУРАШДАГИ МАТОНАТИ

Тоҳиржон Ҳамитович Норметов

Чирчиқ ОТҚМБЮ Гуманитар фанлар кафедраси катта ўқитувчиси

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада 1941-1945 йиллар Иккинчи жаҳон урушида жангоҳ ва жангоҳ ортидаги ўзбек милиция ходимларининг матонати ва қаҳрамонлиги ёритилган.

Калит сўзлар: жангоҳ, диктатура, шовинизм, расовая политика, милитаризм, антидемократизм.

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассказывается о мужестве и героизме узбекских милиционеров, сражавшихся и стоящих за боевыми действиями в годы второй мировой войны 1941-1945 гг. в данной статье рассказывается о мужестве и героизме узбекских милиционеров, сражавшихся и стоящих за боевыми действиями в годы второй мировой войны 1941-1945 гг.

Ключевые слова: война, диктатура, шовинизм, авторитарная политика, милитаризм, антидемократия.

ABSTRACT

This article describes the resilience and heroism of Uzbek police officers during and after World War II in 1941-1945.

Keywords: war, dictatorship, chauvinism, racial politics, militarism, anti-democracy.

КИРИШ

Иккинчи жаҳон уруши бутун инсоният бошига оғир кулфатларни олиб келди. 1939 йил 23 августда СССР билан Германия ўртасида 10 йил муддатга ҳужум қилмаслик тўғрисидаги шартнома имзоланишига қарамай, 1941 йил 22 июнь куни фашистлар Германияси СССРга хиёнаткорона ҳужум ҳаракатларини бошлаб юборди. Фашистлар ва уларнинг иттифоқчилари Италия, Финландия, Венгрия, Руминия ҳамда Болгария томонидан калта ўйлаб тузилган режа асосида СССРни босиб олиш, бойлигини талон-тарож қилиш, миллионлаб кишиларни қириш ва кул

қилиш мақсадида жуда катта миқдорда ҳарбий техника ва шахсий таркиб билан ҳужум қилди.

СССР таркибида бўлган бошқа халқлар қатори Ўзбекистон халқи ҳам ўзининг азалий анъаналарига содиқ қолиб, барча тинчликсевар халқлар каби душманга қарши курашга отланиб, немис фашизмини яқсон этишга бел боғлади. Урушнинг дастлабки кунларидаёқ кўнгилли милиция отрядлари ташкил этилиб жангоҳ ва жангоҳ ортида немис босқинчиларига қарши ўзининг ватанпарварлик фазилатларини намоён этишган.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 23 октябрдаги ПҚ-4495-сонли “Иккинчи жаҳон урушида қозонилган ғалабанинг 75 йиллигини муносиб нишонлаш тўғрисида”ги Қарори ҳамда 2020 йил 9 майда пойтахтимиз Тошкент шаҳрининг Олмазор туманидаги янги қуриб битказилган “Ғалаба боғи”да Иккинчи жаҳон урушида қозонилган ғалабанинг 75 йиллигига бағишланган тадбирдаги нутқида Иккинчи жаҳон урушида қозонилган ғалабанинг 75 йиллиги билан бутун ўзбек халқини табриклар экан: “Келгусида иккинчи жаҳон урушида қатнашган ватандошларимиз, ўзбек ўғлонларини хотирасини янада шод этиш, уларни қахрамонликларини кўпроқ ёритиш ва албатта ўсиб келаётган ёш авлодни ватанпарварлик руҳида тарбиялашда наъмуна сифатида кўрсатиш лозим”, [А-Б] деб таъкидлаб ўтдилар.

МУҲОКАМА ВА НАТИЖАЛАР

Урушнинг илк кунларидан бошлаб Қизил Армия сафларига раҳбар ҳодимлар кескин етишмаётганлигини инобатга олиб Ўзбекистон ССР Ички ишлар халқ комиссарлигининг буйруқ ва кўрсатмалари асосида республикамизнинг бир қатор шаҳар ҳамда вилоятларда фаолият олиб бораётган корхона ва ташкилотларининг раҳбар ҳодимларидан иборат бўлган олтмишга яқин, шунингдек Самарқанд ички ишлар ходимлари, ҳамда Тошкент Темир йўл милицияси бўлинмалардаги тартибли, интизомли, виждонли, ватанпарвар ходимлари тезкорлик билан жангоҳга жалб этилди. Бу ходимлар ўзбек миллий дивизияси, шунингдек генерал Панфилов дивизияси сафида фашизм босқинчиларига қарши мардона жанг олиб бордилар[1].

1941-1945 йилларда барча давлат органлари, корхона, муассаса ва ташкилотлар қаторида ички ишлар идоралари ходимлари она ватанни тиш тирноғига қуролланган немис босқинчилар чангалидан қутқаришга сафарбар қилинди.

Республикамиз ҳудудида фаолият олиб бораётган барча ички ишлар идоралари, шу жумладан СССР ички ишлар

вазирлиги таркибидаги Тошкент милиция мактаби тингловчилари, профессор-ўқитувчилар ҳам фашизм босқинчилик ҳаракатини бартараф этишга кўнгилли равишда армия сафига жалб этилди. Мард ва кўркмас ватандошларимиз сингари милиция ходимлари ҳам жангоҳда қаҳрамонан жанг қилиб, фашизм босқинчиларини аёвсиз қирдилар.

Милиция ходимларини немис босқинчиларига қарши курашишга сафарбар этилиши натижасида давлат мулкига, ўзгалар мулкани талон-тороғ қилиш билан боғлиқ, шахсга, иқтисодий соҳаларда жиноятчиликни кун сайин ўсиб бориши жангоҳ ортида тинчлик ва хавфсизлик таъминлаш борасида кадрлар муаммосига эҳтиёж юзага келди. [2]

Уруш жараёнида бу масалани ижобий ҳал этиш жуда мушкул вазифа эканлигини инобатга олган ҳолда Ички ишлар халқ комиссарининг махсус буйруғига асосан Тошкент милиция мактаби курсантларининг таълим олиш муддати қисқартирилди ҳамда таркиб маълум даражада хотин-қизлар ҳисобига тўлдириб борилди, бўш милиция сафлари ҳарбий комиссарликлар орқали, ярадор бўлиб фронтдан қайтиб келган кишилар, соғлиғи ва ёши туфайли армияда хизмат қилиши чекланганлиги учун шахслар ҳисобига тўлдирилди. Масалан, 1942 йилдан 1945 йилгача Тошкент милиция мактабининг курсантлари таркиби маълум даражада хотин-қизлар ҳисобига тўлдириб борилди. Ушбу даврда хотин-қизлар салмоғи мактаб курсантлари умумий сонининг 30-60 фоизини ташкил қиларди.

Иттифоқ миқёсида халқ хўжалигини ҳарбий изга ўтказилиши жараёнида Ўзбекистон ССР Ички ишлар халқ комиссарлиги томонидан 1941 йил 30 июнда “Ички ишлар шахсий таркиби ходимларига таътил беришни бекор қилиш ва таътилдаги ходимларни хизматга чақириб олиш тўғрисида” буйруқ эълон қилинди. Ушбу буйруқ асосида 1 июль куни Ўзбекистон ССР Ички ишлар халқ комиссарлиги томонидан барча вилоятларга тартиб-интизом ва хавфсизликни мустаҳкамлаш, жиноят қидирув борасида олиб борилаётган тезкор тадбирларни янада кучайтириш ҳамда милиция органларида раҳбарларнинг суткалик навбатчилигини ташкил этиш, жиноят содир этилган жойларда ҳудудий раҳбарларнинг бевосита иштирокини таъминлаш тўғрисида кўрсатмалар тарқатилди[3]. Натижада ички ишлар ходимларига юклатилган вазифа ва ваколатлар доираси янада кенгайтирилди.

Уруш йилларида барча давлат органларига юклатилган вазифалар ҳажми доимий равишда орттириб борилган, жумладан, Ўзбекистон милициясига ҳам янги махсус топшириқлар берилди. Улар, халқ хўжалиги объектларини қўриқлаш, меҳнат fronti ва

меҳнат фаолияти сафарбарлигидан бош тортиш ҳолатларига қарши курашиш, турли ҳудудлардан эвакуация қилинган инсонларни назорат қилиш (улар томонидан тарқатилиши мумкин бўлган нотўғри ахборотларнинг ёйилишининг олдини олиш), ҳарбий юкларни талон-тароҳ қилишнинг олдини олиш, озиқ-овқат ва саноат маҳсулотлари ҳамда озиқ-овқат карточкалари олди-сотдисини назорат қилиш, болаларнинг қаровсизлиги ва назоратсизлигига қарши кураш олиб бориш, яқинлари билан алоқа узилган инсонларга уларни топишда амалий ёрдам кўрсатишган.

1941 йил 20 июлда СССР Олий Кенгаши президиумининг СССР Давлат Хавфсизлиги Комиссарлиги ва СССР Ички Ишлар Халқ Комиссарликларини битта Ички ишлар халқ комиссарлигига бирлаштириш тўғрисидаги фармони эълон қилинди. 1943 йил апрелда эса Ички ишлар халқ комиссарлиги яна 2 та мустақил мустақил комиссарликка ажратилади. Бундан кўзланган асосий мақсад “мамлакатда жамият ва давлат хавфсизлигини таъминлаш, чет эл агентураси фаолияти ва жиноятчиликни олдини олишдаги ишларни такомиллаштиришдан иборат” деб кўрсатилди.

1942 йил 23 январда СССР ХКСнинг “Ота-онасиз қолган болаларни тегишли муассасаларга жойлаштириш тўғрисида”ги қарори асосида маҳаллий ижроия кўмиталарида махсус комиссиялар ташкил этилди. Бу комиссиялар ички ишлар органлари билан биргаликда фаолият юритиб, улар ота-онасиз қолган болаларни тарбиялаш ва тегишли муассасаларга жойлаштириш, уларни иш билан таъминлаш баробарида, вояга етмаганларнинг ҳақ-ҳуқуқини ҳимоя қилиш ва уларни назоратсиз қолишининг олдини олиш билан шуғулланиши жараёнида милиция ҳузуридаги болаларни қабул қилиш ва тақсимлаш хоналарининг сони кўпайди. Милиция ходимлари эвакуация қилинган болаларни қабул қилиб олиш, ота-онасиз қолган болаларни топиш ва жойлаштиришда самарали фаолият юритишди.

Тошкент темир йўлида болалар инспекторлари ва транспорт милициясининг ходимлари томонидан 1944 йилда поезд ва бекатларда 20690 бола, шу жумладан Тошкент шоҳ бекатида – 6546, Туркистон шоҳ бекатида – 1629, Андижон шоҳ бекатида – 2955, Урсатьевск шоҳ бекатида – 3695 бола тутиб олинди. Ички ишлар органларида эвакуация қилинган болаларни жойлаштириш ишларини такомиллаштириш мақсадида, 1941 йил ташкил этилган Милиция бош бошқармаси паспорт бўлими марказий маълумот бюроси уларнинг доимий яшаш жойларини ҳам рўйхатга олиб борган. Уруш йилларида Иттифоқ миқёсида мазкур бюрога қариндошларининг турар жойларини сўраб, 3,5 миллион хат

орқали мурожаатлар тушган бўлиб, милиция ходимлари 2 861 000 нафар инсонларни янги манзилларини хабар қилган. Ундан ташқари 20 000 нафар болалар топилиб, ота-оналари бағрига қайтарилган. Маълумотларда берилганича, урушнинг илк кунларидан 1943 йил май ойигача Иттифок миқёсида 190 000 нафар бола ота-онаси билан алоқани йўқотган. Бундай ота-оналар ва болаларга ёрдам кўрсатиш ҳар бир ички ишлар ходимидан катта масъулият талаб қилган. Сурхондарё вилояти милиция ходимлари ҳам бундай тадбирларда фаол иштирок этиб, 1944 йил ва 1945 йилнинг биринчи чорагида 1422 нафар қаровсиз қолган болаларни ўз уйлари ва бошқа тегишли тарбия масканларига жойлаштирдилар.

Умуман олганда уруш йилларида турли ҳудудларда тузилган махсус комиссиялар томонидан ёш болаларнинг қаровсизлиги ва назоратсизлигини тугатишга қаратилган кўплаб тадбирлар ўтказилиб, йирик аҳоли яшаш пунктлари, темир йўл ва бошқа жойларда милиция ҳузуридаги болаларни қабул қилиш ва тақсимлаш хоналарининг сони кўпайтирилди. Бу хоналарнинг асосий вазифалари қаровсиз қолган болаларни топиш, тарбиялаш, бундай ҳолатларнинг сабабини ўрганиш, таҳлил қилиш, айбдор шахсларни прокуратура ва милиция ходимлари ёрдамида жавобгарликка тортиш, қаровсиз болаларни ота-онаси ёки яқинларини топиш, улар билан алоқа ўрнатиш ва етказиб бериш ҳамда бошқалар ҳисобланган. Бу даврда қаровсиз болаларнинг сони жуда ошиб кетди. Қаровсиз ва назоратсиз қолган болаларни топиш ва улар орасида кучайиб кетган жиноятчиликни камайтиришда ички ишлар органлари самарали фаолият юритди.

Ички ишлар органлари ҳузуридаги болаларни қабул қилиш ва тақсимлаш пунктлари Ўзбекистондаги бир қатор йирик шаҳарлар, жумладан, Тошкент, Самарқанд, Андижон, Фарғона ва бошқа шаҳарлардаги темир йўл вокзаллари ҳамда аҳоли кўп йиғиладиган жойларда ташкил этилиб, улар доимий равишда фаолият юритди. Олиб борилган тадбирлар натижасида уруш йилларида ёш болалар орасидаги жиноятчилик анча камайди.

Уруш шароитида юзага келган иқтисодий қийинчиликлар оқибатида ижтимоий муаммолар кескинлашиб, аҳолининг бир қатор маҳсулотларга бўлган эҳтиёжи ошиб кетди. 1941 йил 18 июлда СССР ХКС томонидан айрим озик-овқат ва аҳоли учун зарур бўлган саноат маҳсулотларини муайян нормада карточка орқали тарқатиш (сотиш) ҳақидаги қарори қабул қилингандан сўнг, аҳоли орасида ноқонуний савдо муносабатларининг кучайиши, озик-овқат ва карточкаларни олиб келиш ҳамда

босмахонада босиш вақтида уларни ўғирлаш ҳолатлари кузатилди.

Карточка тизими жорий этилгандан сўнг жиноятчиликнинг янги турлари ривожлана бошлади. Уни бартараф этиш мақсадида, 1942 йил 20 мартда “Аҳолидан озиқ-овқат маҳсулотларини ўғирлаш ва шу турдаги жиноятларга қарши курашиш тўғрисида” СССР Ички ишлар халқ комиссарлиги Милиция бош бошқармасининг буйруғи чиқарилди. Унга асосан умумий фойдаланиш жойлари ва транспортларда, магазин ва бозорларда озиқ-овқат ва саноат карточкаларини ўғирлаш ва тақсимлашдаги суистеъмолликлар ҳамда қалбаки карточкалар тайёрлашга қарши кураш борасида амалий чоралар кўрилди. Масалан, Тожикистон милиция органлари билан биргаликда, озиқ-овқат карточкаларини босма усулда тайёрлаш билан шуғулланган бир гуруҳ жиноятчилар фош қилинди. Жиноятчилардан кўп миқдордаги сохта талонлар ва пул тортиб олинди. Тергов ва суриштирув ишлари давомида Душанбе ва Тошкент шаҳарларидан босма станоклар топилди. Шунингдек, бу жиноятчилар гуруҳи томонидан қисқа вақт ичида 500 тоннадан ортиқ нон ўғирланганлиги маълум бўлди. Бундай жиноятлар орасида Ўзбекистон ҳудудида содир этилган йирик жиноятлардан бири Тошкент шаҳар милиция ходимлари томонидан 1944 йил 29 декабрда фош этилди. Жиноят қидирув бўлими инспекторларининг тезкор тадбирлари натижасида 400 тонна нон маҳсулотларини олишга мўлжалланган қалбаки карточкаларни ишлаб чиқарган ва улардан фойдаланган жинорий гуруҳ ушланди. Тергов ишлари жараёнида ўтказилган тинтувлар натижасида улардан 12 миллион рубль нақд пул, 2100 та олтин танга ва бошқа қимматбаҳо буюмлар тортиб олинди. Улар томонидан содир этилган жиноятлар исботланиб, жинорий гуруҳнинг барча аъзолари олий жазога ҳукм қилинди.

Ўзбекистон Коммунистик партияси Марказий Комитети ва ЎзССР Халқ Комиссарлари Совети томонидан “Барча турдаги дон маҳсулотларини етказиб бериш режасини амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида” қарор қабул қилингандан кейин (1943 йил 18-20 ноябрь), ички ишлар органларига жойларда дон маҳсулотларини талон-тарож қилинишининг олдини олиш, уларни қабул қилиш ва топшириш пунктларида назорат ўрнатиш, қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини сақлаш жойларини кўриклаш, дон ва бошқа қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини экиш ва йиғиштириб олишда иштирок этиш вазифалари юклатилди.

1942 йилда Ўрта Осиёнинг бир қатор шаҳарлари – Тошкент, Олмаота, Фрунзе, Чимкентда уюшган жиноятчилик кучайиб, улар томонидан қасдан одам ўлдириш, босқинчилик, тунаш сингари хавфли жиноятлар содир этилган. Бундай ҳолатни

бартараф этиш мақсадида, СССР Ички ишлар халқ комиссарлиги кўрсатмасига биноан, Милиция бош бошқармаси томонидан Тошкент шаҳар жиноят қидирув бўлимига махсус тайёрланган ходимлар юборилди. Уларнинг маҳаллий ходимлар билан биргаликда олиб борган тезкор тадбирлари натижасида қисқа муддатда Тошкент шаҳри ва унинг атрофидаги ҳудудлардан 102 та қуроли жиноятчилар қўлга олинди, улар орасидан айримлари (жамият учун хавfli деб топилганлари) олий жазога ҳукм қилинди. Натижада Тошкент шаҳрида оғир жиноятлар содир этилиши ҳолатлари бирмунча камайтирилди, уюштирилиши мумкин бўлган жиноятларнинг олди олинди.

ХУЛОСА ВА ТАКЛИФЛАР

Умумлаштириб айтганда, кинчи жаҳон уруши йилларида ички ишлар органларининг фаолияти кўплаб қийинчиликлар билан кечди. Сабаби уруш ҳолати эълон қилингандан кейин, республика ички ишлар органлари малакали ходимларининг катта қисми фашистларга қарши жангларда юксак қаҳрамонлик ва жасурлик тимсолини намоён этди.

REFERENCES

1. Ўзбекистон Республикасиз Президенти Шовкат Мирзиёевнинг 2019 йил 23 октябрдаги ПҚ-4495-сонли “Иккинчи жаҳон урушида қозонилган ғалабанинг 75 йиллигини муносиб нишонлаш тўғрисида”ги Қарори.
2. ССР в годы ВОВ (1941-1945 гг). Диссертация на соис. уч. степ.канд. юрид. наук. - Ташкент, 1972. - С.42.
3. Алимов Х. Административная деятельность милиции Узбекской ССР в годы Великой Отечественной войны (1941–1945 гг.): Дис. ... канд. юрид. наук. – Т., 1972;
4. Самарқанд вилояти ИИБ Ахборот марказининг махсус фонди, Обшие приказы, 44-варак.

